

BÁLINT ENDRE

Az Óda múzsája

120 éve született Marton Márta,
József Attila Ódájának ihletője

(2. rész)

AZ ÓDA KÉZIRATA

Térjünk rá arra a fontos kérdésre, amelyre a múzsa és a költő kapcsolata mellett Rajk András és Szabolcsi Miklós is fókuszál, nevezetesen, hogy mi történt az *Óda* ama példányával, amelyet a múzsa kapott. (Szó van egy kísérőlevélről is, amely talán létezett a költemény személyes átadása esetén is, ha a költő azt előrelátóan megírta, ennek sorsa vélhetően összefonódott a vers kéziratáéval, ezért a továbbiakban nem említem külön.) Rajknál: „kedves holmijaim közt őriztem egy citromfa borosládikában, említett Mészáros utcai lakásomon. Szinte minden holmimmal együtt ott pusztult el a becses kézirat is.”

A régi budapesti telefonkönyvek tanúsága szerint Szöllősné Marton Márta először az 1936. évi könyvben jelenik meg előfizetőként az I. Mészáros u. 12. címen. Szó volt már róla, hogy 1931 óta ott lakott. Szerepel továbbá az 1939-es könyvben is, ugyanezen a néven és címen. Ugyancsak említettük, hogy az 1940-es telefonkönyv már a XII. Ugcsoa u. 5. számú házat jelöli meg lakhelyeként, változatlan névvel és telefonszámmal. Vagyis a Mészáros utcai lakásból évekkel azt megelőzően elköltözött, hogy Budapestet elérte volna a háborús pusztítás, sőt – a szerkesztési és nyomdai átfutási időt is figyelembe véve – talán még azelőtt, hogy egyáltalán kitört volna a második világháború.

Rajk máshol úgy fogalmaz cikkében, hogy a kézirat „a háborúban megsemmisült”, Szabolcsi pedig azt közli, ezzel többé-kevésbé egybehangzóan, hogy „Az ostrom alatt elvesztek ezek a dokumentumok”, ami elfogadható is lenne, csak hogy pár sorral lejjebb ezt írta oda zárójelben: „(Egy másik alkalommal azt mondta, hogy József Attila levelét és az *Óda* kéziratát férje féltékenységből semmisítette meg...)” Nyilvánvaló, hogy maga Szabolcsi is észlelte az ellentmondást, ám feloldani nem állt módjában. Sajnos nincs információnk, hogy mit értett másik alkalom alatt, azonban a *férj* szó használatára már láttunk példát. Ezúttal vélhetően a múzsa aktuális partnerét takarja szalonképes megfogalmazásban. Nem gondoljuk, hogy ez a feltűnően szép asszony az első házassága felbomlásától a második férje megismeréséig eltelt másfél évtizedes időszakot önmegtartóztatásban élte volna. Széptevőben, udvarlóban, szeretőben, nevezzük bárhogy, sosem szenvedhetett hiányt. Egyikük nevét sem ismerjük, pedig talán közülük került ki a kézirat megsemmisítője.

De hogy mégse legyen ennyire egyszerű, ennyire egyértelmű a megoldás, vegyük figyelembe a következőket is. Rajk 1964-es cikkében az eredeti kézirat lehetséges szemtanúiról szólva kit szólaltat meg elsőként? „Jogos feltételezés alapján megkérdeztem dr. Gleimann Anna pszichológusnőt, vajon nem látta-e...” Jogos feltételezés... Mit takar vajon ez a homályos megfogalmazás? Az 1940-es telefonkönyvben, amelyben Marton Márta első ízben szerepel másik címen, a Mészáros u. 12-ben új előfizetőként (vajon új lakóként is?) Gleimann Anna neve bukkan fel, aki a korábbi könyvekben még nem szerepelt. A telefonkönyvek emelet, ajtó szintű adatot nem tartalmaznak, így nem tudjuk, vajon Marton Márta lakásába költözött-e. Érdekes továbbá, hogy a tanítvány elmondása szerint neki is beszélt a múzsa a bombázásról. A Mészáros utcai házat pedig valóban súlyos bombatalálat érte, vélhetően a vasútvonalak közelsége miatt, míg az Ugcsoa u. 5. szerencsésebbnek bizonyult e téren.

Itt kell megemlítenem, hogy Szigeti Bori szavai szerint neki halványan, nagyon bizonytalanul ugyan, de úgy rémlik, látott egyszer Marton Márta kezében egy papirozt, ami talán az *Óda* kézírata lehetett, és amit eltett egy fiókos szekrény egyik fiókjába. Ezt kb. 1951-52-re datálja. Megjegyzendő az is, hogy neki nem beszélt a kézirat pusztulásának egyik változatáról sem. Ha így volt, akkor a kéz-

irat a múzsa 1964-ben bekövetkezett halála után, minden ingóságával egyetemben, egyéb örökös híján férjére, Szigeti Mihályra maradt, aki ezután még negyedszázadig élt ugyanabban a lakásban. Harmadszor is megnősült, majd harmadik feleségének halála után még két élettársal osztotta meg lakhelyét. A múzsa holmijából nem sok maradhatott.

Sajnálatos, hogy egy ilyen híres vers kézirata nem maradt az utókorra. Pedig több példánya is létezett. Először is a Lillafüreden éjszaka írt és feltehetően javított példány. Azután a Kárpáti Aurélnak átadott, a Babitsnak postán küldött, és végül a múzsa példánya, ezek vélhetően mind tisztázatok. Azonban ma már csak a Nyugatban megjelentetéshez készített ún. gépirat található meg (hiányosan) a Petőfi Irodalmi Múzeumban. De mielőtt ebbe belenyugodnánk, vegyük figyelembe, hogy egy ma is élő grafológus szerző, W. Barna Erika számos József Attila-vers kéziratainak elemzése közt így ír:

„...megszületett a világirodalom egyik legszebb szerelmes verse, az *Óda*. Lelkének átlényegült-ségét a vonalminőség változásában követi a kézírása: légiessé válik a vonal, eredeti ritmikája helyreáll, szinte szárnyal kezében a toll. A betűk táncában gyönyörködve felmerül a kérdés, vajon egy depressziós ember képes ilyen változásra?”

A téma muzeológus szakértője, Kemény Aranka (PIM) szerint a teljes szövegkörnyezetet figyelembe véve, amit területi okokból itt nem közölhetünk, az idézett mondatok nem feltétlenül jelentik azt, hogy szerzőjük látta az *Óda* kézirátát.

„W. Barna Erika Viktória írásából, szövegösszefüggéséből nem következtetnék arra, hogy a szerző látta az *Óda* kézirátát. S feltételezését tovább gyengíti, hogy nem emlékszik rá. Az bizonyos, hogy a publikáláskor látta J. A. ilyen jellegű kézírását, de az nem egyértelmű, hogy itt az *Óda* kézírására utal-e. Inkább azt érzem ki belőle: az *Óda* példája, tiszta, logikus szerkezete, tartalma alapján erősíti a többi példából levont kézvonalat.”

Maga W. Barna Erika azonban újabb kérdésekre azt válaszolta, hogy úgy emlékszik, nem letisztított, hanem javított példányt látott. Vagyis feltehetően az őspéldányt! De hogy hol, arra sajnos nem emlékezett. Kutatása sok éve volt, sok helyen járt, sok emberrel találkozott. Reménykedjünk, hogy egyszer talán még előkerül, és mi is gyönyörködhetünk majd a „betűk táncában”, amely azon a régi lillafüredi éjszakán született.

Marton Márta (Szigeti Mihályné) 1950-ben

AZ „ÉDES MOSTOHA”

Ez a híressé vált jelzős szerkezet, amit pszichológusok oly szívesen elemeznek, véleményem szerint nem József Attila fejében született meg. Feltűnik a kifejezés már G. Büttner Júlia azonos című művében, ami a költő gyerekkorában érte meg második kiadását, 1914-ben vagy 1917-ben (az OSZK katalógusa mindkét évszámot tartalmazza). Ha a szegény proletárcsaládnak nem is volt pénze a könyvre, azért a nyiladozó értelmű kisleány még ismerhette. A másik lehetőség, és ez még valószínűbb, hogy éppen 1933-ban mutatták be a Vígszínházban a közismert Lakner bácsi gyerekoperettjét ugyanezzel a címmel. A bemutató ugyan november elején volt, tehát hónapokkal a júniusban írt *Óda* után, de bizonyára voltak előzetes hírek, plakátok stb., illetve a színházi bemutató előtt is játszhatták már más előadóhelyeken, akár a szabadban is. Sikeres, felkapott darab volt a maga idejében, kizárt, hogy József Attila ne hallott volna róla.

Tehát valószínűleg nem kitalálta, „csupán” frappánsan felhasználta az *Ódában* ezt a kifejezést. Ugyanis kevés lillafüredi beszélgetéseik egyikének alkalmával a költő nyílt színen, más résztvevők füle hallatára, fennhangon kérte, hogy Marton Márta szeresse őt. A négy évvel idősebb Szöllősné akár meg is szégyeníthette volna a szerelemtől felhevült, már-már toladó fiatalembert, ám ő okosan, tapintatosan így felelt: „Szeretem, mint egy gyermeket.” Így lett belőle az édes mostoha.

EGY ELTÉRŐ VÉLEMÉNY

Nem feladata jelen tanulmánynak az *Óda* elemzése vagy értékelése semmilyen szinten. A magunk részéről készséggel és meggyőződéssel valljuk a közfelfogást, miszerint a világirodalom legszebb versei közé tartozik. Csupán érdekességként említjük, hogy nem minden szakértő osztozik maradéktalanul e véleményben. Szerdahelyi István az *Ezredvégben* megjelent tanulmányában,¹ miután *A város peremén* című verset „a 20. századi világköltészet csúcsteljesítményei közé tartozó ódának” minősíti, megemlítve, hogy eredeti címe is *Óda* volt (ezért nevezi Szántó Judit naplójában a lillafüredi költeményt *Szerelmi Ódának*, ahogy nyomtatásban sosem jelent meg, hogy megkülönböztesse ettől a korábbi *Ódától*), így fakad ki:

„Istenem, mennyivel kevésbé sikerült az az *Óda*, amit egy dr. Szöllős Henrikné nevű, nála fél év-tizeddel idősebb, gazdag úriasszonyhoz írt, akit futólag ismert meg a lillafüredi íróhéten. Minthogy tíz szónál többet nem váltottak, a költő természetesen képtelen érzékeltetni, mi fogta meg a nő egyéniségében, miért lett szerelmes belé azon túl, hogy a pillantása »metsz és alakít«, külleme pedig »ámulatra méltó tünemény«. A vers a mustáros-barackleváros szendvics érdekességével változtatja a hajnali és éjszakai égbolt retorikai alakzatait és a szerelmi hév litániaszerű bizonygatását olyan kijelentésekkel, miszerint”

És itt idézi a belek alagútjairól, a salakról és a vesék forró kútjairól szóló, hírhedt négy soros részt, amin sokak között maga a múzsa is megütközött (lásd Függelék A), vagy Ascher Oszkár, aki József Attila kérésére is csak ezen inkriminált rész nélkül volt hajlandó elszavalni a költeményt:² „Az örök anyag boldogan halad / benned a belek alagútjain / és gazdag életet nyer a salak / a buzgó vesék forró kútjain!”

Majd Szerdahelyi így folytatja: „Szabolcsi Miklós (1998: 297.) szerint e költemény »egy elképzelt szerelmi egyesülés leképzése«, »egy vágyott koitusz verse«. Szerintem hajszálnyi erotikum sincs benne. (A teljes igazsághoz hozzátartozik viszont, hogy a *Mellékdal*, amit Szántó Judithhoz írt, gyönyörű.)”

A gunyorosba hajló hangnem és az erotikum hiányára vonatkozó elképesztő állítás ellenére sem bocsátkozunk vitába, inkább csak azt említjük, hogy a *Mellékdal* „megyek utánad” kitétele elég egyértelműen utal Marton Mártára, és hogy a vers (és nem melleleg az anyagi problémák) miatt ön-

¹ SZERDAHELYI István, *József Attila-problémák III*, *Ezredvég*, MÉRLEG, 2016/ 2.

² ASCHER Oszkár, *Minden versek titkai*, Szépirodalmi, Budapest, 1964, 154.

gyilkosságot megkísérlő élettárs, Szántó Judit maga sem hitte el József Attila kegyes hazugságát, amivel menteni próbálta a menthetőt, miszerint ez a záró rész hozzá íródott volna.

Végül csupán utalunk rá, hogy egyes vélemények szerint a néhány évvel később, 1936-ban keletkezett *Az a szép, régi asszony* című versben sejlik föl még egyszer a múzsa (mások, pl. Szabolcsi szerint viszont a Mama) alakja. Az állítás tehát vitatott.

MIÉRT KELLETT 1964-IG VÁRNI?

Érdeklődésre tarthat számot, hogy vajon miért kellett 1964-ig várni Rajk András első cikkére, amelyben a múzsa személyazonossága napvilágra került. „Jómagam a felszabadulás óta tudom mindezt”, áll a szövegben, máshol pedig azt írja, hogy „esetleges érzékenységekre tekintettel” nem közölhette korábban megismert információit. A Kritikában megjelent tanulmányában, lassan közelítve a lényeghez, „még élő hozzátartozókra tekintettel” szerepel indokként. Mint már említettük, a rendszerváltás után Rajk harmadszor is feldolgozta a témát. A Színes Vasárnap 1997. április 6-i számában mondja ki nyíltan, hogy „Szántó Judit életében” nem engedélyezte számára a múzsa a publikálást. Csak miután Szántó Judit 1963 áprilisában elhunyt, jelenhetett meg Rajk első cikke a Népszavában. Ugyanezt előszóban is elmondja a már említett Tasi-interjúban. S hogy erre miért kellett várni? Marton Márta nyilván nem kívánta magára vonni a pártállam által messzemenően felkarolt, esernyőkészítőből lett József Attila-díjas múzeumi osztályvezető haragját, netán bosszúját, aki még Kádár Jánost is személyesen ismerte az illegális mozgalomból. Ide kapcsolható egy érdekes egybeesés, talán véletlen, talán nem. A múzsa életkoránál láttuk, hogy Rajk szerint hatvanévesen hunyt el. Nos, az 1903 januárjában született Szántó Judit volt az, aki 1963 áprilisában éppen ennyi idősen halt meg. Talán innen került át valahogy, s kötődött ez az életkor tévesen a múzsa nevéhez?

ZÁRSZÓ

Meglehet, az eddig feltárt ellentmondásokból, olykor szándékos ferdítésekből rosszallásomat véli kihallani az olvasó, pedig erről szó sincs. Marton Márta élete másról szól, nem az *Ódáról*, és nem József Attiláról. Nagyon művelt, intelligens, erős akaratú asszony volt, érzékeny a társadalmi igazságtalanságokra. Mint láttuk, élete során egyéni tragédiák és történelmi katasztrófák sora sújtotta. Első férjével aktívan politizálva álltak ki a haladó eszmék mellett, és tettek mindketten a társadalmi tudatlanság felszámolásáért, a közművelődésért. Múzsánk később is a gyereknevelés, a gyermekpszichológiai kutatások körül szorgoskodott, részben talán saját gyermektelenségének kompenzálásaként.

Ami a fényképeit illeti: Szigeti Borinak köszönhetően a családi albumban maradtak róla további képek. Nem sok, mindössze három. Idősebb korában, ötvenhez közelítve mutatják, bár kevesebbnek néz ki. Mindig is jól tartotta magát. Két képen, amelyeket 1950-ben készített feltehetően a második férje, egy parkban, padon ülve látjuk kabátban, kalapban. Az egyiket szeméből, a másikon profilból. Átlagosan szép arcú, kedvesen mosolygó nő, jól látszanak a „kerek fehér kövek”: hibátlan, szabályos fogsora. A harmadik képen azonban – készült 1947-ben, készítője sajnos ismeretlen – a művészi beállításnak és fényviszonyoknak köszönhetően olyan lenyűgözően gyönyörű, mintha egy görög istennő szobrához ülne modellt. Emlékezzünk rá így! Hiszen nélküle, az ő szépsége nélkül szegényebbek lennénk a világ egyik legszebb szerelmes versével.

Végezetül tiszteletemet és megbecsülésemet kívánom kifejezni a két szerző: Rajk András és Szabolcsi Miklós emléke előtt – mindketten elhunytak az ezredforduló tájékán –, akiknek írásai kiindulópontul szolgáltak kutatásomhoz, és tévedéseik ellenére a legfontosabb, megkerülhetetlen alapl művek a témában. Ha szabad Einstein gondolatával élnem: azért láthattam messzire, mert óriások vállára álltam.

•

FÜGGELÉK A: KÉT BESZÉLGETÉS SZIGETI BORBÁLÁVAL

(Hangfelvételeim szó szerinti, szerkesztetlen leírata)

Első beszélgetés

Készült: 2020. december 6-án, vasárnap délben, Szigeti Borbála otthonában

– Szigeti Borbála vagyok, Budapesten születtem 1934. december 25-én. Huszonnégy éves koromban hagytam el az országot, és 1994-ben mint nyugdíjas jöttem vissza. Hát kicsit korai nyugdíj, de így volt, és azóta itt élek Budapesten. Az édesapámnak második felesége volt Marton Márta, akit ismertem, szerettem is, nagyon szép nőnek láttam, hát az is volt, és hát nem volt talán a legvidámabb természetű asszony, de volt humora, tudott nevetni egy-egy jó viccen. A házasság nem volt teljesen zavartalan. Ezt ő magáról is tudta, mondta, hogy ő tulajdonképpen nem feleségnek való, talán nehezen tudott alkalmazkodni, de hát azért voltak persze jó idők is, és nagyon örült annak, hogy a bátyja meg tudta látogatni Bécsből. Talán ő is el tudott menni Bécsbe meglátogatni, ezt nem tudom... Két bátyját ismertem, inkább csak látásból. Az egyik kiment Ausztráliába, a másik Bécsben élt. Sajnos egy autóbalesetben meghalt a feleségével. Hát ez mind nagyon bántotta, mert közel volt a két bátyjához, és hát azok nem voltak többet Magyarországon. Mit mondhatnék még róla? Nagyon művelt, nagyon okos asszony volt, és hát én nagyon meg voltam döbbenve, hogy így mondjam, hogy ő volt az *Ódának* az ihletője. Hát én persze nagyon nagyra becsültem az *Ódát*, kívülről tudtam, és úgy gondoltam, hogy ha valaki egy ilyen verset kap, hát attól annyira el van bővölve, hogy hát nem... nem tudom, mit is mondjak erről, de hát... Ezt én kérdeztem tőle, hogy hogy volt, hogyan kapta meg ezt a verset, és akkor mesélte, hogy tulajdonképpen nem ismerte jól József Attilát. Egy társaságban voltak együtt. És akkor hát ő már tudott József Attiláról, tudta, hogy az egy nagyon tehetséges, nehéz sorsú költő, és... hát jó... együtt voltak a társaságban, de úgy nem találta közelállónak. Másnap, és úgy emlékszem, azt mondta, hogy ez egy vasárnap reggel volt, olyan tíz óra körül csöngettek, kimegy, és ott áll a József Attila, a kezében az *Óda* verse nyilván kézírással, és hát őt nagyon meglepte ez a vers. Zavarban volt. A József Attila odaadta. Ő nem is engedte be, csak átvette a verset. Aztán elolvasta, és hát akkor én kérdeztem, hogy micsoda nagyszerű, gyönyörű vers, és akkor mondta, hogy igen, igen, hát egy kicsit olyan... hogy így mondjam, ambivalens volt ezzel a verssel, mert hát nagyon szép is volt, de hát az olyan szakaszok, hogy „az örök anyag boldogan halad benned a belek alagútjain”, ezt úgy idézte, ez neki idegen. És az a tény is, hogy egy estén vannak együtt egy társaságban, és akkor másnap kap egy ilyen verset. Valahogy ezt nem egészen értette. Nem volt tehát úgy elbűvölve ettől az egész élménytől, mint ahogy én gondoltam volna. Sajnos nem tudom, hogy mi lett ezzel a kézzel írott példánnyal, amit megkapott, hogy ezt nyilván, gondolom, azért eltette, de én sose láttam. És... többet tulajdonképpen nemigen beszélünk erről. Hát ennyit tudnék mondani.

– Akkor egy-két dolgot hadd kérdezzek, hogy Ön honnan tudta meg, hogy Marton Márta volt az, akihez az *Ódát* írta József Attila? Ő maga mesélt erről, vagy másvalaki mondta, vagy hogy derült ez ki?

– Hogy hogy derült ki, most igen... Hát azt hiszem, hogy ő említette, vagy valahogy... nem, nem tudom... de ezt tudtam (*nevet*). Vagy az édesapám említette talán, aki talán jobban is becsülte ezt a verset és ezt a költőt, de... ezt... ezt én tudtam. Most nem emlékszem pontosan, hogy milyen forrásból... de ő beszélt róla mindenesetre, amikor kérdeztem, tehát akkor már nyilván tudtam.

– Hogy ez milyen társaság volt, arról van valami...

– Nem. Nem. Csak annyit tudok, hogy társaságban volt, és annyit tudok, hogy ő... akkor... hát... nyilván beszélt a József Attila...val, mert mondta, hogy... hát... tehetséges költőnek tudta, de... kicsit furcsa embernek látta. Úgyhogy nem... nem, nem is nagyon értette, hogy hogy juthatott ő ahhoz, hogy az *Ódának* a megihletője legyen.

– Köszönöm szépen! Hát még ha merül föl valami...

– Jó.

– ...akkor folytatjuk. Köszönöm.

Második beszélgetés

Készült: 2021. január 27-én, szerda délután, telefonon

- Elindítottam a felvételt. Én Bálint Endre vagyok. Kérem, hogy mutatkozzon be Ön is!
- Szigeti Borbála vagyok.
- Szigeti Borbála, és kérem, hogy járuljon hozzá, hogy ezt a beszélgetést én rögzíthessem hangfelvételen.
- Hozzájárulok ahhoz, hogy ezt a beszélgetést rögzítsék.
- Köszönöm szépen! És akkor hadd mondjam el, hogy minekünk volt egyszer egy hosszú telefonbeszélgetésünk, azután én meglátogattam Önt, ahol csináltunk egy hangfelvételt, és ennek a hangfelvételnek tulajdonképpen most a kiegészítését szeretném kérni Öntől. És mondom a témákat, hogy... hogy mikről lenne most szó. Szó volt arról, hogy Marton Mártának volt két bátyja.
- Igen.
- Az ő életkorukat szeretném megkérdezni, hogy tudja-e, hogy melyik mennyivel volt idősebb nála.
- Nem, nem tudom pontosan. Valahogy az az érzésem, hogy kettő-négy év lehetett.
- Azt, hogy ők a bátyjai voltak, ez... ezt akkor onnan... honnan lehet...?
- Hát így emlegette őket.
- Hogy a Marton Márta így említette őket, hogy a bátyáim.
- Igen.
- A keresztnevekre emlékszik?
- Nem.
- A bátyáknak...
- Igen. Nem emlékszem.
- Nem.
- Várjon csak... azt hiszem, az egyik Ottó volt, de erre nem... talán Ottó volt... ha jól emlékszem, de hát nem tudok... mert nem nagyon is... láttam őket a Márta néninél, de hát nem volt különösebb kapcsolatuk velük.
- Értem. Tehát akkor az egyik ...
- Azt hiszem, az egyik Ottó volt.
- Igen. Akkor... említett Ön nekem egy idős embert...
- Urat, igen.
- Igen, aki időnként felbukkant a Marton Mártánál.
- Igen, vasárnaponként jött, délelőtt, az apám is szórakozott rajta, és mondta, hogy ez valami régi ismerőse a Márta nélinek. Nem volt... egy egyszerűbb ember volt, és... eljött, és... hát úgy szó-rakoztatta az apámat, hogy megjelent, s a Márta néni ott leült, és egy jó félóra-egy órát meghallgatta, beszélgettek.
- És aztán elment.
- Aztán elment, igen.
- Milyen gyakran bukkant föl? Hetente? Havonta?
- Hát vasárnaponként, de hogy... elég gyakran láttam, de nem tudom, hogy hetente vagy havonta jött-e, elég gyakran, amikor... én vasárnaponként szoktam őket meglátogatni, és akkor gyakran láttam.
- Értem. Hadd kérdezzem meg, hogy említette, hogy Marton Márta és Kozmutza Flóra ismerték egymást...
- Igen.
- És hogy volt egyszer egy vendégség, amiről aztán a Marton Márta mesélt valamit.
- Igen. Hogy hol volt ez a vendégség, hát nyilván... valahogy az Illyéséknél lehetett, mert a... azt mondta, hogy a Flórika annyira szerény volt, hogy nem úgy viselkedett, mint egy háziasszony, hanem mint hogyha alkalmazott volna abban a háztartásban. Talán nem akart részt venni ott a társaságban nagyon. Nem lehet... nem tudom... erre emlékszem, hogy mondta.
- Gyakran összejártak? Vagy járt a Marton Márta az Illyés Gyuláékhoz?
- Nem hiszem. Nem hiszem, hogy gyakran. Azt nem hiszem.
- Csak volt ilyen alkalom.

– Volt ilyen alkalom. Nem tudom... és nem is kérdeztem többet, csak azt tudom, hogy a lélektani tanszéken a Flórika volt a főnököm, és ő kérdezte, hogy vajon még mindig olyan szép-e a Márta.

– Ja, igen. Hát ő nyilván tudott arról, hogy József Attilát ő ihlette a...

– Igen, nyilván, igen, tudott. De különben nem jártak össze, mondom, én csak erről tudok, hogy egyszer voltak együtt, és aztán hozta a verset. Hogy többet látták egymást, arról nem tudok. Nem. Nem emlegette.

– Ja, most a József Attiláról beszélünk.

– Igen, a József Attiláról. És a Flórika csak annyit kérdezett, hogy olyan szép volt, de ő ismerte a Márta nénit, mert volt egy lélektani laboratóriumféle, ahová ilyen... hát... érdeklődő úriasszonyok is bejártak segíteni, és oda járt a Márta néni is.

– Értem. Akkor onnan ismerték egymást.

– Mhm.

– Na most, ha már beszéltünk itt a József Attiláról, meg hogy ő hozta a kéziratot, és átadta a Marton Mártának, erről a kéziratról van valami további tudomása, a kézirat további sorsáról?

– Nem. Nincs. Hát persze... igen... nem, nincs, nincs.

– Nem látta, nem emlegette a Marton Márta, hogy...?

– Nem, nem, nem emlegette. Most valahol egy ilyen halvány emlékem, de erre nem mernék megesküdni, minthogyha láttam volna a kezében, és elrakta az egyik fiókba.

– Értem. És arról akkor szó volt, hogy az talán az *Óda* kézírata?

– Nem. Hát ő mondta, hogy hozta ezt a verset, és hát hogy ő hogy meg volt lepve, József Attila maga hozta, és hát akkor kérdeztem, hát az micsoda gyönyörű vers volt, és mondta, hogy hát igen, igen, de ő inkább egy picit meg volt döbbenve ezen, mert hát voltak részletek, amik őt... hát idegenül érintették, „az örök...” és akkor mondta, például „az örök anyag boldogan halad benned a belek alagútjain”. Hát ez nekem... ez nekem... idegen volt.

– Mhm. Ezen sokan fennakadtak és akadnak a mai napig. Igen, és akkor a kézirat..., tehát akkor valamit...

– Igen, többet nem tudok róla, hogy mi történt vele.

– Értem. Csak hogy van egy ilyen halvány emléke, hogy... mintha...

– Igen... igen... hogy ott... ott... ott volt nála, és eltette a szekrénynek egyik fiókjába, ilyen... ilyen fiókos szekrénybe.

– Ez az emlék, ez körülbelül mikorra datálható?

– Húú... húha, várjon csak...

– Csak nagyjából!

– Nagyjából? Negyvennyolcban váltak el a szüleim, és akkor ezután volt az apámnak és a Mártának a házassága, hát ez lehetett olyan ötvenegy-ötvenkettőben.

– Ötvenegy-ötvenkettő, értem. És akkor még egy dolgot hadd kérdezzek meg, hogy mit tud a Marton Márta temetési körülményeiről, a sírjáról?

– Hát nagyon keveset. Én Amerikában éltem akkor már, és jöttem látogatóba az apámhoz, és akkor meglátogattam a Márta nénit is, aki már kórházban feküdt. És én, mielőtt meghalt, én visszamentem Amerikába, de hát akkor már nagyon beteg lehetett, mert az apám mondta, hogy hát ez rémes, olyan egészséges lenne különben, egy foga sem rossz, minden foga megvan, és a kórházban feküdt, meglátogattam, és akkor előttem mondta az apámnak, hogy hát... ha itt vagyok, akkor adja oda az ő ruháit. És... de hát én nem... nem vittem el az összes ruháit, persze, visszamentem Amerikába, de egyet fölvettem, és akkor bementünk a kórházba, hogy megmutassuk neki, hogy hát ezt felvettem, és akkor tudom, a Márta néni ránézett, és azt mondta az apámnak szemrehányóan, és én is nagyon zavarba jöttem, hogy te már odaadod az én ruháimat? És akkor az apám mondta, hogy de hát te mondtad, és ha ki tudsz jönni a kórházból, hát akkor veszünk annyi ruhát, és újat, amennyit akarsz. És én meg nagyon zavarba jöttem, mert azért mentem, hogy megmutassam, hogy hát milyen jól áll nekem, és milyen jó, hát ő mondta, hogy vegyem fel a ruháit, hát ezt az egyet felvettem, és bementem.

– Igen. És a ...

– Egy ilyen kínos jelenet volt.

– Hát igen, igen, el tudom képzelni. És a... a temetéséről, a sírjáról...

– Nem voltam itt. Akkor én már visszamentem.

- Azon nem vett részt, igen, és tud valamit róla? Hallott valamit róla, hogy milyen sírt szeretne?
- Nem. Nem, nem tudok róla. Nem. Nem, csak ennyit tudok, hogy beszélt arról, és amikor ott voltam, és mondta, hogy ha meghal, és eltemetik, akkor csak azt írják, hogy Márta.
- Hogy ennyi legyen a sírkövén.
- Mhm.
- Hogy Márta. Értem. Hát, köszönöm szépen, amit én így pótlólag szerettem volna megtudni és rögzíteni, azzal végeztünk. Ha valami még eszébe jut akár most, akár később, akkor... akkor, akkor még beszéljünk!
- Hát... hát nem... nem... igen... azt tudja, ugye, azt hiszem, az Ottó volt, aki a feleségével, amikor Budapestre jöttek vagy mentek Bécsből, akkor autószerencsétlenségben meghaltak.
- Igen, igen, erről beszéltünk.
- Említettem.
- Igen, igen, igen, hogy mind a ketten meghaltak.
- Mind a ketten meghaltak. És hát ez persze nagyon bántotta...
- És a másik bátyjáról...
- ... a Márta nénit. Az a Jenő volt, most eszembe jutott. Az pedig, azt hiszem, elment Ausztráliába.
- Igen, igen, ezt így mesélte, korábban is, igen.
- És annak volt egy kislánya, akit Tücsöknek hívtak.
- Tücsök. Igen. Értem.
- Fiatal gyerek volt. Fiatal kislány volt. Én úgy láttam mint egy babát, csecsemőfélet. Még nem tudott járni, lerakták a padlóra, egy szőnyegre, és ottan kapálózott.
- Értem. Köszönöm szépen a beszélgetést! És akkor...
- Szívesen. Minden jót!
- ...máris leállítom.

Szerző megjegyzése: az említett idős úr kilétére nem derült fény, ezért pusztán feltételezés részemről, hogy talán azonos a tanulmányunk elején említett Weisz Józseffel, aki iskolai évei alatt Marton Márta gondviselője volt.

FÜGGELÉK B: FÉNYKÉPEK

Első férje, dr. Szöllös Henrik festményen, 1920 körül.

Második férje, Szigeti Mihály 1965-ben, miután megözvegyült (közös kép sajnos nem maradt fenn)

A két tanú napjainkban, Szigeti Bori és Nyers Rezső

Marton Márta két aláírása francia és magyar nyelvű dokumentumokon

A Marton család síremléke a Kozma utcai temetőben (15/a parcella 7. sor 20. sír) megtalálásakor és letisztított állapotban. A temetkezési hely és az elhalálozási pontos dátumok Szalay Tamás kutatása nyomán váltak ismertté, a temetői képeket is ő készítette.

Mme Marthe Szöllös-Martón
/Mme Marthe Szöllös-Martón/

M. Szöllös Martón Marthe

KIEGÉSZÍTÉS ÉS HIBAIGAZÍTÁS

A sír és a temetkezési feljegyzések megtalálása, ami csak az egészen közeli múltban, 2022 februárjának végén történt, több új információval szolgált, amelyek kiegészítették, de részben felül is írták korábbi kutatási eredményeimet. Innen derült ki, hogy a múzsa édesapja 1865-1930-ig élt, hogy volt egy fiatalon elhunyt Vilma (1905-1930) nevű húga is, valamint hogy édesanyja, Amál néni 1870-től egészen 1963-ig élt.

A feljegyzésekből viszont az is látszik, hogy Ottó bátyjának felesége 1966-ban hunyt el, míg Ottó két évtizeddel élte túl nejét, ebből következően a tanulmányom első részében leírt közös autóbaleset nem velük történhetett meg. Miközben rendre javítottam a korábbi szerzők hibáit, magamnak is „sikerült” elkövetnem egyet...